

Kijken naar welbevinden en betrokkenheid in kinderopvang

Kinderen observeren, kijken naar hun welbevinden en betrokkenheid: voor het kleuteronderwijs is dat bijna een vanzelfsprekendheid, maar voor de kinderopvang bleef het tot voor kort een grote onbekende. Sinds enkele maanden is daar echter verandering in gekomen. Kind en Gezin wil immers in zijn kwaliteitsmeting het kind zelf meer centraal stellen. Zo wordt de kwaliteit van opvang niet langer uitsluitend bepaald aan de hand van omgevingsfactoren, zoals de staat van het lokaal, veiligheid en hygiëne, maar ook door zich de vraag te stellen: "Hoe maakt het kind het?" In wat volgt, geven we een woordje uitleg bij het ontwikkelde zelfevaluatie-instrument, geïllustreerd aan de hand van een praktijkverhaal uit een kinderdagverblijf.

Het Zelfevaluatie-instrument voor welbevinden en betrokkenheid van Kinderen in de Opvang (ZiKo)

Het ZiKo werd ontworpen om mensen in de kinderopvang te ondersteunen in hun werken aan kwaliteit. Doel van het instrument is het systematisch in vraag stellen van de eigen werking. Het kan zowel in de buitenschoolse kinderopvang (op school of in IBO's) gebruikt worden als in kinderdagverblijven, bij onthaalmoeders of in Centra voor Kinderzorg en Gezinsbegeleiding (CKG).

Het ZiKo bestaat uit in drie stappen die doorheen het jaar een aantal keer doorlopen kunnen worden.

STAP 1: De scanning uitvoeren

De **eerste stap** bestaat uit een scanningsronde waarin het welbevinden en de betrokkenheid gescoord worden. Concreet betekent dit dat een leefgroepbegeleid(st)er (kinderverzorg(st)er, opvoed(st)er, onthaalouder ...) een 20-tal minuten aan de kant gaat zitten om 10 kinderen, in een willekeurige volgorde, elk gedurende 2 minuten te observeren en die een score te geven voor welbevinden en betrokkenheid. Dat levert een goed beeld op van hoe het loopt in de leefgroep. Het scanningsinstrument zegt dus niets over individuele kinderen, maar geeft aan hoe de kinderen in het algemeen zich voelen en in welke mate ze betrokken zijn op een bepaald moment van de dag. Na een aantal scanningsrondes in een kinderdagverblijf kwam het volgende beeld naar voren:

"Globaal genomen zijn de scores voor welbevinden middelmatig tot eerder laag. De kinderen (3 maanden tot 2,5 jaar) tonen weinig emoties: er wordt zelden gelachen, gepraat, gehuild. Je ziet de kinderen niet echt genieten. Er wordt geregeld gekibbeld om een fietsje. Er is weinig contact met de begeleiders. Tijdens het eetmoment zakt het welbevinden. De kinderen zitten lusteloos in hun stoeltje. Er zijn lange wachtmomenten. Ook de betrokkenheid is middelmatig tot laag. Veel kinderen beginnen wel aan iets, maar laten het snel weer liggen. De oudste kinderen hangen vaak maar wat rond. De jongste kinderen worden voor langere tijd ergens neergezet met één stuk speelgoed."

STAP 2: Kritische reflectie op de eigen organisatie

In een **tweede stap** overlopen de begeleid(st)ers de observaties samen met een verantwoordelijke, die zelf ook een scanning heeft uitgevoerd. De bedoeling daarvan is te reflecteren op de factoren die een positieve of negatieve invloed hebben op het welbevinden en de betrokkenheid bij de kinderen. Er wordt een soort balans opgemaakt: wat loopt goed in onze opvang en waar moeten we nog aan werken?

Er worden vijf aanpakfactoren onderscheiden die op dit vlak van invloed kunnen zijn

- Het aanbod: Hoe is de ruimte ingedeeld? Welke materialen en activiteiten bieden we aan?
- De organisatie: Hoe verloopt de dag? Hoe zetten we ons personeel in? Hoe delen we de groepen in?
- De sfeer: Hoe gezellig is de ruimte? Hoe is de groepsfeer?
- Ruimte voor initiatief: Hoeveel ruimte geven we kinderen om initiatief te nemen? Hoe gaan we om met regels en afspraken?
- De begeleid(st)ersstijl: Heeft de begeleiding oog voor de beleving bij het kind? Krijgt het kind autonomie? Komt de begeleid(st)er enthousiasmerend tussen?

Uit de scanning in stap 1 kwamen bij de begeleiders in het kinderdagverblijf de volgende kritische bedenkingen naar boven:

HET AANBOD De leefgroep heeft een matig grote, rechthoekige ruimte ter beschikking voor een 16-tal kinderen. Er is een afzonderlijke eetruimte en een klein tuintje met gazon.

Positief in de ruimte is dat er veel materiaal aanwezig is waaruit de kinderen vrij kunnen kiezen. Toch zien we dat veel kinderen niet betrokken zijn. Hoe komt dat dan? Wat dadelijk opvalt, is een gebrek aan structuur: er zijn bijvoorbeeld geen hoekjes. Alleen de babyhoek is afgebakend met hekjes, maar die ligt dan weer aan het uiteinde van de ruimte, waardoor er weinig contact is met de begeleiders.

Een tweede probleem is dat de kinderen weliswaar zelf de blokken uit de laden kunnen nemen, maar dat het matje waarop ze daarmee kunnen spelen, veel te klein is zodat ze niet echt tot spel komen. Daarenboven rijden kinderen

met fietsjes en poppenwagentjes voortdurend overal doorheen, zodat elke aanzet tot betrokkenheid letterlijk omvergereden wordt.

Verder valt op dat er wel veel materiaal aanwezig is, maar dat het niet voldoende afgestemd is op de kinderen. Er is in verhouding te veel babymateriaal en te weinig kleinmotorisch materiaal.

Een laatste kritische reflectie heeft betrekking op de manier waarop het materiaal in de ruimte geplaatst wordt. Het tafeltje staat zo dat de stoeltjes niet ver genoeg achteruit kunnen worden geschoven, waardoor de kinderen er slechts moeizaam aan kunnen gaan zitten. Ook zijn de materialen niet voldoende gegroepeerd: we zien dat kinderen met de pop willen spelen, maar het strijktafeltje staat aan de ene kant van de ruimte en het bedje helemaal aan de andere kant ...

DE SFEER Wat de observerende kinderverzorgsters zelf opviel, was de sfeer tijdens het onthaal- en het eetmoment: "Kinderen worden niet echt onthaald. Ze worden eerder door de ouders 'afgezet' en onmiddellijk in de leefgroep alleen gelaten. Enkel de kinderen die echt huilen, worden even op schoot genomen. Ook tijdens het eetmoment is er weinig sfeer. We kunnen bijna spreken van 'bandwerk'. De kinderen zitten in hun stoeltje te wachten tot ze aan de beurt zijn. Er wordt weinig tegen hen gezegd, de begeleiders praten vooral onder elkaar. De eetruimte zelf is bovendien erg kaal, en er wordt geen muziek opgezet."

DE BEGELEIDERSSTIJL Voor de leefgroepbegeleiders is het moeilijk om iets te zeggen over hun eigen begeleid(st)ersstijl, of zelfs over die van collega's. Daarom is het belangrijk dat ook een 'externe' (verantwoordelijke, pedagogisch begeleider

...) de scanning uitvoert. In de meeste gevallen komt men zo, in combinatie met de eigen observaties, tot een goed beeld van de eigen stijl. Zo ook in dit kinderdagverblijf. Na de systematische observaties en na het overlopen van de theorie over begeleidersstijl, kwamen ze daar tot de conclusie dat er vooral gewerkt moest worden aan het stimulerend tussenkomen. De kinderen waren vrij in hun spel, maar werden verder ook helemaal niet begeleid.

“Er wordt niet gelet op wat de kinderen boeit. De vraag wordt niet gesteld op welke manier het spel verrijkt kan worden. Baby’s worden te lang met eenzelfde speeltje in de box gezet, peuters lopen rond in een ruimte zonder structuur. Er is weinig of geen contact met de kinderen. Het gaat eerder om ‘oppassen’ dan om ‘begeleiden’. Vrij initiatief wordt hier te letterlijk genomen.”

STAP 3: Werkpunten en initiatieven bepalen

Nadat de scanning is uitgevoerd en de balans is opgemaakt aan de hand van de vijf aanpakfactoren, worden er tot slot in een **derde stap** concrete initiatieven genomen die de kwaliteit van de opvang kunnen verbeteren. Door een checklist in te vullen die aan de hand van stellingen de vijf aanpakfactoren overloopt, krijgt de opvangvoorziening een heleboel ideeën over hoe ze het een en ander kan aanpakken.

Ook in het kinderdagverblijf komt er na de kritische reflectie een tijd van concrete initiatieven. Het is duidelijk dat een aantal zaken zouden moeten veranderen. Er worden drie werkpunten onderscheiden:

- Meer structuur brengen door de ruimte in hoeken in te delen
- Het materiaal meer differentiëren en de dozen herkenbaar maken met pictogrammen
- Trachten de kinderen meer systematisch te begeleiden in hun spel of samen een spel te spelen

Aanvankelijk is er bij de begeleidsters nogal wat weerstand tegen de veranderingen: “Moeten we nu heel die ruimte anders gaan inrichten? Kunnen we de kinderen dan nog wel zien van op onze stoel? Nemen die hoeken niet te veel ruimte in? Is hier wel plaats genoeg?” Uiteindelijk wordt afgesproken dat het om een proefperiode gaat en dat, als ze achteraf niet tevreden zijn, alles weer zoals voorheen geplaatst kan worden.

Twee weken later zijn de veranderingen doorgevoerd. De ruimte is volledig ‘op z’n kop’ gezet.

- De babyhoek is nog altijd afgebakend met hekjes, maar staat nu dichterbij de begeleidsters en is meer geïntegreerd in het spelgebeuren van de oudere kin-

- deren: "Dan kunnen ze meekijken."
- Het keukentje heeft een metamorfose ondergaan: alle poppen-spullen zijn in dezelfde hoek samengebracht. Overbodige spulletjes zijn weggenomen. Zo zijn er niet langer twaalf verschillende bordjes en pannetjes, maar drie van elk, mooi geëtaleerd op een rekje, niet langer samen gegooid in een grote doos. Ook de poppenkleedjes liggen in het rekje, en de doos met verkleedspullen voor de kinderen is erbij gehaald. Er zijn haakjes aangebracht voor een handdoekje en een 'echte' afwasborstel.

- In een afgesloten hoekje is er een heuse Bob De Bouwer-hoek gekomen, met een werkplank waarop getimmerd kan worden en een rekje erboven met gereedschap. Een doek eronder dempt het geluid.
- De sofa die eerst tegen de muur stond, is er nu loodrecht op geplaatst en bakent zo de 'rustige hoek' af, waar boekjes liggen en waar de kinderen aan een tafeltje –onder begeleiding – met kleinere materialen zoals puzzels en steeknagels kunnen werken.
- De blokkenhoek bevindt zich nu aan de rugkant van de zetel, en heeft een groter tapijtje gekregen. De hoek wordt afgeschermd van de rest van de ruimte door het houten rekje waarin de dozen met auto's en blokken staan. Die dozen worden regelmatig gewisseld met 'reservedozen met andere bouwmaterialen' die in de kelder staan opgeslagen. In deze nieuwe hoek krijgen de kinderen de kans om ongestoord bouwwerkjes te maken.
- De matrassenhoek wordt afgescheiden door een grote kast. De kinderen hebben nu een knussere knuffelhoek.
- En raar maar waar: er is nog plaats over!

"Het werkt!"

De reactie van de begeleidsters op deze ingrijpende veranderingen is uitermate positief. Het valt hen op dat er nu veel meer rust heerst in de groep: "De kinderen spelen meer in plaats van rond te hangen. Ze vinden gemakkelijker hun weg, en kunnen rustiger en ongestoord spelen." Het spel is volgens hen nu ook meer gevarieerd. Bij de volgende scanningsronde resulteert dat meteen in hogere scores voor betrokkenheid.

Ook aan het werkpunt rond stimulerend tussenkomen wordt indirect gewerkt.

Door de indeling in hoeken worden de begeleidsters meer 'gedwongen' mee in de hoeken te gaan zitten: "Vroeger hadden we geen plaats om bij de kinderen te gaan zitten, nu kunnen we ons al eens gemakkelijker in een hoekje individueel met een kind bezighouden."

Een laatste evolutie heeft te maken met de manier waarop het speelgoed wordt aangeboden.

"Veranderen van materiaal gebeurt nu meer in functie van het kind: als een kind naar een autootje grijpt, gaan we daar sneller op in en bieden we bijbehorend materiaal aan."

Tot slot

Uit verschillende piloottrajecten blijkt dat het ZiKo een zinvol instrument is dat mensen helpt om doorheen het jaar hun eigen werking onder de loep te nemen. Belangrijk daarbij is de procesmatige benadering. Om kwaliteitsvol te zijn, mag een setting niet blijven stilstaan. Een ruimte, een klas is nooit 'af'. Kinderen verschillen, kinderen evolueren en alleen door observatie en voortdurende bijsturing kunnen we optimaal inspelen op wat er in de groep leeft. Het ZiKo geeft daartoe een aanzet, maar tegelijk ontstaat er op die manier een doorstroming van de voorschoolse kinderopvang naar de school en verder naar de buitenschoolse opvang. Welbevinden en betrokkenheid worden meegenomen, vanaf de babyleeftijd en buiten de school(m)uren. Kinderen worden steeds jonger en breder begeleid naar zelfstandigheid en ondernemingszin binnen een duidelijke structuur, en dat kan voor het kleuteronderwijs, en later voor het lager onderwijs alleen maar een voordeel zijn.

Kristien Silkens

Cego-medewerker